

ผู้หญิง กับการสร้างสันติภาพชายแดนใต้

Peace Development
in Southern Border Provinces : The Women's Story

เสาวรส ปลื้มใจ (Saowarot Pluemjai)¹
อุทิศ สังขรัตน์ (Utiti Sungkharat)²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อตัวและบทบาทการทำงานของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้ ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้หญิงในภาคประชาสังคมได้เริ่มก่อตัวอย่างเด่นชัดหลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ในปี พ.ศ. 2547 โดยผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างสันติภาพด้วยการใช้วิธีการอย่างสันติวิธีซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การเยียวยา เยี่ยมเยือนและดูแลให้การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ 2) ส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาผ่านโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ 3) การประสานความเข้าใจระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานรัฐ และ 4) การเปิดพื้นที่การทำงานในชุมชนเพื่อความยั่งยืน ซึ่งบทบาทดังกล่าวเปรียบเสมือนฟันเฟืองที่นำมาสู่การสร้างสันติภาพในการทำงานช่วยเหลือแก่สังคมและการมีพื้นที่สาธารณะในการทำงานภาคประชาสังคมนำไปสู่การยอมรับบทบาทของกลุ่มผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้มากยิ่งขึ้น

¹ นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่

Student's the Degree of Master of Arts in Human and Social Development, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus.

² อาจารย์ ดร. สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่

Lecturer Ph.D, Program Human and Social Development, Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus.

คำสำคัญ : บทบาท, กลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้, สันติภาพ

Abstract

This article presents formation and functional role of civil society of the southern border provinces Thailand women's group under the unrest circumstance. Qualitative research by, reference from data, researches and in-depth interviews

The results showed that the civil society of the women's group had begun formation markedly in 2004 after the unrest circumstance occurred in the southern border areas. There were following 3 outstanding peaceful ways that women play a role: 1) To treat, visit and take care of people who got affected from the unrest circumstance. 2) To coordinate the understanding between people who got affected and the government. 3) To promote the women's capabilities to play a role in the development through projects or activities. 4) The area opening work for sustainability in community. This role can lead people to peace and people can work for society. Finally, there might be a public area to work for civil society and women's role is becoming more and more accepted.

Keywords : Role, Women's group civil society. Peace.

บทนำ

หนึ่งทศวรรษกับเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จากเหตุการณ์ปล้นปืนกว่า 300 กระบอก เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ณ ค่ายทหารกองพันพัฒนาที่ 4 อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส จนกระทั่งปัจจุบัน กว่า 10 ปี ที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงเกิดภาวะความรุนแรงในลักษณะ "ยึดเยื้อเรื้อรัง" ความถี่และความเข้มข้นของความรุนแรงยังอยู่ในระดับคงที่และภาพรวมของความรุนแรงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (สำนักงานพัฒนาระบบข่าวสารสุขภาพ. 2557 : สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2557. จาก http://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2013/thai2013_13.pdf.)

นับจากนั้นเป็นต้นมา เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิต ททรัพย์สินทั้งยังส่งผลต่อสุขภาพจิตใจของคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก จากฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้ (Deep South Incident Database) ได้รายงานสถิติความสูญเสียจากเหตุการณ์ ความไม่สงบในรอบ 10 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2547 ถึงปี พ.ศ.2557 ได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบกว่า 14,688 เหตุการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การยิง การวางระเบิด การลอบวางเพลิงและการก่อวินาศกรรมสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบ ที่เกิดขึ้นส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตจำนวน 6,286 คน บาดเจ็บจำนวน 11,366 คน (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ชายแดนใต้. 2557: สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2557. จาก [http : www.deepsouthwatch.org/dsid.](http://www.deepsouthwatch.org/dsid)) และผู้หญิงต้องเป็นเหยื่อจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจำนวน 2,800 คน ซึ่งพวกเขาต้องกลายเป็นผู้นำครอบครัวเมื่อสามีถูกจับกุมในคดีความมั่นคงส่งผลให้มีเด็กกำพร้าจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่า 6,000 คน (แวลีเมาะ ปุชฺฐ.2557: สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2557. จาก [http : www.isranews.org item/34676-orphan_34676.html.](http://www.isranews.org/item/34676-orphan_34676.html)) ความสูญเสียที่เกิดขึ้นได้สร้างความเสียหายอย่างมหาศาลในทุก ๆ ด้าน ทุกเพศทุกวัยต่างได้รับผลกระทบภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบแต่กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบที่เป็นห่วงมากที่สุดก็คือกลุ่มของผู้หญิงและเด็ก ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาของการเกิดเหตุการณ์

งานศึกษาชิ้นนี้ต้องการที่จะสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มผู้หญิงทุกคน ทุกอาชีพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง ครู ตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักเรียน นักศึกษา รวมไปถึงประชาชนทั่วไปซึ่งต่างได้รับผลกระทบทั้งภาวะร่างกายและจิตใจทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งกรณีสูญเสียชีวิต บาดเจ็บสาหัสรวมทั้งต้องพิการ ต้องเป็นเหยื่อเพราะสูญเสียสามี ขณะที่ลูก ๆ ของพวกเขา กลายเป็นเด็กกำพร้าจำนวนเพิ่มมากขึ้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงอย่างต่อเนื่องและยาวนานเช่นนี้ ทำให้ผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตัวเองครั้งใหญ่ ผู้หญิงหลายคนต้องกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวจากกรณีสามีเสียชีวิต แม้จะเป็นเหยื่อแต่ชีวิตจะต้องดำเนินต่อไปและเมื่อถึงจุดหนึ่งผู้หญิงเหล่านี้จึงจำเป็นต้องลุกขึ้นสู้ ขณะเดียวกันพวกเขาก็กลายเป็นทั้งพ่อและแม่ เป็นผู้หารายได้หลักเลี้ยงครอบครัวเป็นผู้ต่อรองกับอำนาจรัฐและความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ทั้งนี้พวกเขาไม่มีใครเป็นที่พึ่งอีกแล้วเมื่อต้องสูญเสียผู้นำครอบครัวท่ามกลางเสียงปืนแห่งความไม่สงบในพื้นที่เมื่อถึงที่สุดแล้ว ไม่มีสิ่งใดให้เป็นที่พึ่งอีก

ต่อไป พวกเขาจำเป็นต้องสู้ทั้งเพื่อตัวเองและลูก ๆ เสียงของผู้หญิงเหล่านี้เริ่มดังขึ้นจากหนึ่งเป็นสองเป็นสาม... นำไปสู่การรวมตัวกันจนกลายเป็นกลุ่มพลังที่มีได้ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังอีกต่อไปการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากข้างเท้าหลังที่เคยสงบเงียบโดยการก้าวออกมาข้างหน้าอย่างเปิดเผยอย่างท้าทายพร้อม ๆ กับบทบาทใหม่ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวจนขยายไปเป็นผู้หญิงภาคประชาสังคม จากพลังเงียบที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นนี้กลายเป็นพลังที่เข้มแข็งขึ้นตามลำดับ จนในที่สุดพวกเขาก็สามารถที่จะต่อกรรวมพลัง และกลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญที่เป็นที่พึ่งให้กับกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน รวมทั้งผู้ที่ได้รับผลกระทบอื่น ๆ ดังนั้นการก่อตัวและบทบาทการทำงานของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจยิ่งที่ผู้หญิงสามารถก้าวข้าม “ความกลัว” จนกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะพลังของผู้หญิงเหล่านี้เป็นพลังหนึ่งที่จะสร้างความหวังและเยียวยาให้กับผู้หญิงด้วยกัน และอาจเป็นส่วน “ประกอบสร้าง” ให้เกิดสันติภาพและความสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อตัวกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้
2. เพื่อศึกษาบทบาทการทำงานของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดประชาสังคม

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของประชาสังคม (Civil Society) ดังที่ ประเวศ วะสี (2541:6) ได้ให้ความหมายของประชาสังคม ความเป็นชุมชน หรือ ความเข้มแข็งของชุมชน คำเหล่านี้ต่างมีความหมาย เช่นเดียวกันซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่องมีการติดต่อสื่อสารกันจะห่างกันก็ได้มีความเอื้ออาทรต่อกันมีเรื่องจิตใจ มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่และมีการจัดการ ดังนั้นความเป็นประชาสังคมเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมทุกส่วนในสังคมจึงควรให้ความสนใจและทำความเข้าใจเรื่องประชาสังคมเพราะเมื่อชุมชนเกิดกลุ่มประชาสังคมที่ดีแล้วจะเกิด

สิ่งเหล่านี้ คือ 1. เกิดความสุข 2. มีประสิทธิภาพที่จะประสบความสำเร็จ 3. มีการจัดการ

ธีรยุทธ บุญมี (2547: 19) กล่าวว่าประชาสังคม คือ สังคมที่สมาชิกกระตือรือร้นเอาการเอางาน ตกเตียงร่วมกันของสังคมในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือของส่วนรวม ประชาสังคม หมายถึง หน่วยหรือองค์กรรวมทางสังคมอยู่หน่วยหนึ่งซึ่งมีลักษณะความมั่นคง ถาวร ที่ดำรงเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนซึ่งอาจเป็นประชาสังคมโลก ประเทศ จังหวัด หมู่บ้าน ชุมชน จึงอาจมีประชาสังคมระดับโลก (Global Civil Society) ระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่น

ประชาสังคมเป็นสังคมการพัฒนาขึ้นโดยกลุ่มคนที่ต้องการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาให้สังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งโดยมีเป้าหมายชัดเจน การร่วมคิด ร่วมทำในการดำเนินกิจกรรม เช่นเดียวกันกับประชาสังคมชายแดนใต้เป็นการรวมกลุ่มของผู้คนในจังหวัดชายแดนใต้ที่ได้เข้ามารวมกลุ่มและแสดงบทบาทเพื่อสะท้อนความต้องการอย่างเสรีปลอดภัย และทำงานโดยยึดมั่นกระบวนการที่ไม่ใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งสำคัญ (มูฮำมัดอายุบ ปาทาน และคณะ. 2554: 22)

ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้หญิงมุสลิมบริบทเงื่อนไขสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมที่นำมาสู่การเปลี่ยนผ่านจากเหยื่อสู่การทำงานสันติภาพของผู้หญิงมุสลิมประกอบด้วย การใช้ทุนที่มีอยู่เดิมจากการยึดถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม และการมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน การใช้ทุนทางสังคมใหม่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่าง ๆ ท่ามกลางความรุนแรงอันนำไปสู่การเป็นเครือข่ายทางสังคมกับกลุ่มองค์กรภายนอกกลุ่มภาคประชาสังคม เจ้าหน้าที่ทหารและการได้รับโอกาสหรือมีพื้นที่สาธารณะเพื่อให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถตระหนักและแสดงศักยภาพของตนเอง ในขณะที่ความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ยังคงดำเนินอยู่และยังคงส่งผลให้ผู้หญิงหลายคนต้องสูญเสียสมาชิกเพศชายในครอบครัว อย่างไรก็ตามบทบาทการทำงานด้านสันติภาพของผู้หญิงเหล่านี้ก็ส่งผลต่อการขับเคลื่อนความขัดแย้งไปสู่การสร้างสันติภาพ ทั้งการปรับเปลี่ยนจากตนเองในระดับปัจเจกจากเหยื่อมาเป็นผู้ให้ การปรับเปลี่ยนบทบาทและความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน มาสู่การเป็นผู้นำครอบครัวรวมทั้งผู้นำชุมชนในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรภาคประชาสังคม

(ฮาฟิสสา สาและ. 2553 : บทคัดย่อ)

อย่างไรก็ดี สำหรับผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิม แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็มีได้มีแต่ผู้หญิงมุสลิมอย่างเดียว แต่เป็นผู้หญิงทุกศาสนา ทุกเพศ ทุกวัย การรวมตัวของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เกิดจากการรวมตัวเพื่อเข้ามาขับเคลื่อนการทำงานอันมีจุดประสงค์ร่วมกันในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่สมาชิก ผู้มีจิตอาสา ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสนใจในประเด็นปัญหาาร่วมกัน โดยกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงต่างมุ่งหวังการพัฒนาท้องถิ่นตนเองให้เกิดการพัฒนา ความสงบ ความปลอดภัยความมั่นคงและร่วมสร้างสันติสุขให้กับจังหวัดชายแดนใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary) เป็นกระบวนการศึกษารวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการติดตามโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้หญิงภาคประชาสังคม จำนวน 5 ท่านใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงโดยเลือกเอากลุ่มผู้หญิงที่ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้ที่ทำงานด้านสันติภาพ ผู้หญิงที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มโดยไม่แยกศาสนา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลจากประเด็นคำถามเกี่ยวกับการก่อตัวกลุ่มของประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้และบทบาทการทำงานด้านประชาสังคมเพื่อสร้างสันติภาพชายแดนใต้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แบบอุปนัยโดยการตีความและวิเคราะห์สรุปจากข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ศึกษา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตจะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การศึกษา ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการศึกษา

การก่อตัวของผู้หญิงภาคประชาสังคม

ความรุนแรงรอบใหม่ได้ปะทุอีกครั้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 สมัยรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร ได้เกิดเหตุการณ์การปล้นปืนที่จังหวัดนราธิวาส เกิดกรณีกรือเซะและการประท้วงที่ตากใบทำให้สถานการณ์ความไม่สงบได้เกิดขึ้นเรื่อยมาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้และพื้นที่ใกล้เคียงของจังหวัดสงขลาจากความอ่อนแอของรัฐ ทำให้คนในพื้นที่ขาดที่พึ่งกลุ่มคนส่วนหนึ่งจึงรวมตัวกันเป็นองค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาดูแลและรักษาสิทธิอันพึงมีพึงได้ในฐานะประชากรของรัฐ (อับลอรอนิง สื่อแต. 2557: สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557. จาก <http://www.deepsouth-watch.org/node/6437>) การเข้ามาดูแลและพิทักษ์ประโยชน์ของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ เริ่มจากกลุ่มสิทธิมนุษยชนที่เข้ามาปกป้องการล่วงละเมิดสิทธิต่อประชาชนจากภาครัฐ เช่น การใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมการทำร้ายร่างกายผู้ถูกกล่าวหา เป็นต้น และต่อมาได้มีองค์กรอื่น ๆ เข้าร่วมมากขึ้นจนกระทั่งก่อเกิดกลุ่มองค์กร เครือข่าย ประชาสังคมผู้หญิงขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ กลุ่มผู้หญิงได้มีการรวมตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยให้ความสำคัญกับการให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาผ่านองค์กรชุมชน โดยเริ่มจากการเป็นชุมชนเครือข่ายโดยมีลักษณะของการส่งเสริมอาชีพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย ทรัพยากร สวัสดิการชุมชน และการพัฒนาชุมชน รูปแบบและพื้นที่การทำงานยังไม่มีหลากหลายและดำเนินงานเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมให้ดียิ่งขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้ (คเนิงนิจ มากชูชิต ผู้ประสานงานเครือข่ายชุมชนศรัทธา, สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2558)

แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในปี พ.ศ. 2547 อันเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในการเข้ามามีพื้นที่ของผู้หญิงใหม่ที่สาธารณะและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการทำงานภาคประชาสังคมในมิติอื่น ๆ มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ การส่งเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นตามแนวสันติวิธี ประเด็นสิทธิมนุษยชน ควบคู่กันไปกับการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา อาชีพ ตั้งแต่เหตุการณ์ความไม่สงบได้ก่อเกิดการเข้าร่วมกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และกระจาย

ตัวมากขึ้นของผู้หญิงไปทั่วพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ ทั้งนี้การก่อตัวของผู้หญิงได้สร้างเครือข่ายได้กระจายการทำงานเพื่อเข้าถึงและพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งแกนนำของแต่ละเครือข่ายที่เข้าไปเพื่อดำเนินงานในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชน พร้อมกับการเสริมองค์ความรู้สู่การพัฒนาศักยภาพผู้หญิงในทุกระดับ อันเป็นปัจจัยที่นำมาสู่ความเข้มแข็งในการทำงานภาคประชาสังคมของผู้หญิงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ สอดคล้องกับความเห็นที่ว่า

“ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบทำให้ผู้หญิงได้เริ่มก่อตัวขึ้นเป็นกลุ่ม ชมรม เครือข่าย สมาคม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในชายแดนใต้ ผู้หญิงมีความเข้มแข็งขึ้นจากผู้สูญเสียก่อพลังทำให้ก้าวผ่านความกลัวที่ต้องเผชิญนำมาสู่การเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น การรวมตัวของกลุ่มผู้หญิงทำให้หลายคนที่เป็นผู้สูญเสียหรือผู้มีจิตอาสาต่างพร้อมที่จะลุกขึ้นและหันกลับไปช่วยผู้อื่น พลังที่สำคัญที่สุด คือ ความผูกพันและการรวมตัวอย่างมั่นคงของกลุ่มผู้หญิง ทำให้การก่อตัวก่อเกิดเป็นพลังที่ยั่งยืนและเป็นแสงสว่างให้กับชีวิตให้มีความหวัง และกำลังใจอีกครั้ง ” (เลขา เกลียงเกลา สัมภาษณ์, 2558)

จากรายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ : บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธีได้สะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและภาคประชาสังคมโดยคนท้องถิ่นที่สามารถพูดคุย แก้ปัญหาและตัดสินใจในการกำหนดอนาคตเพื่อสันติสุขในชุมชนและภาคประชาสังคมรวมถึงการริเริ่มกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาความไม่สงบและสร้างสันติสุขที่ยั่งยืน บนฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเอง (นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตร “การเสริมการเสริมสร้างสังคมสันติสุข” รุ่นที่ 1 . 2552:60) ทั้งนี้ด้วยเรื่องของความเข้าใจด้านภาษา ศาสนา วัฒนธรรม จึงทำให้กลุ่มองค์กรเครือข่ายเหล่านี้ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในพื้นที่ ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานได้อย่างคล่องตัวและเป็นที่ยอมรับจากคนในท้องถิ่นมากกว่าการที่ภาครัฐเข้ามาทำงานในพื้นที่ (มุฮัมมัดอายุบ ปาทาน และคณะ. 2554 : 33)

ตัวอย่างบุคคลในพื้นที่ที่เข้ามาทำงานภาคประชาสังคม ดังเช่น ปาตีเมาะ เปาะอีเตดดาอี๊ะ นายกสมาคมผู้หญิงเพื่อสันติภาพ (We Peace) เป็นผู้หญิงหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ได้บอกเล่าประสบการณ์ที่ผ่านมาถึงการเข้ามาทำงานภาคประชาสังคม เมื่อเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ครอบครัวของเธอได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ เนื่องจากสูญเสียบุคคลในครอบครัวถึง 4

คน อันส่งผลต่อสภาพจิตใจของเธอเป็นอย่างมาก แต่ด้วยความมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือครอบครัวของตนเองและผู้คนในพื้นที่ ทำให้ในเวลาต่อมาได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มผู้หญิงเพื่อสันติภาพที่เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ และได้รับผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็กทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งกลุ่มคนที่มีจิตสาธารณะได้เข้ามาส่งเสริมประเด็นความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม และความเข้าใจในมิติความแตกต่างทางเพศสมาชิกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มเพื่อน ๆ อาสาสมัครที่ทำงานรณรงค์ก็เกิดการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้หญิงและเด็ก รวมถึงบางส่วนจากกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

จากรายงานของสำนักงานสันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ได้สรุปฐานข้อมูลเครือข่ายสตรีจังหวัดชายแดนใต้ในโครงการเครือข่ายผู้นำสตรีเพื่อสันติสุขในพื้นที่ภาคใต้เป็นที่สังเกตได้ว่าปัจจุบันผู้หญิงได้ก่อตัวและสร้างเครือข่ายการทำงานพัฒนาของผู้หญิงกว่า 136 เครือข่ายที่กระจายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยแบ่งเป็นประเด็นการทำงาน 9 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสตรีกระบวนการสร้างสันติภาพและลดความรุนแรง เครือข่ายการเยียวยา เครือข่ายสตรีกับการเมือง เครือข่ายเศรษฐกิจและการสร้างอาชีพ เครือข่ายสตรีกับศาสนาและวัฒนธรรม เครือข่ายสตรีกับสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสตรีกับการศึกษา เครือข่ายสตรีกับกระบวนการยุติธรรมและเครือข่ายสตรีอื่น ๆ (สำนักงานสันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า : 2556. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2557. จาก <http://www.pataniforum.com/admin/jquery/ckfinder/userfiles/files>.) การเกิดขึ้นของกลุ่มเครือข่ายประชาสังคมโดยเฉพาะกลุ่มของผู้หญิงที่ได้เข้ามาดำเนินการส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงหลังเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นส่วนใหญ่ที่จะมีแกนนำทั้งผู้หญิงพุทธและผู้หญิงมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วม อาทิ เครือข่ายสตรีกระบวนการสร้างสันติภาพและลดความรุนแรง เครือข่ายการเยียวยา และเครือข่ายสตรีกับกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

ดังนั้น ภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ก่อเกิดกลุ่มผู้หญิงขึ้นมาในรูปแบบของการจัดตั้งกลุ่ม สมาคม หรือเครือข่ายในรูปแบบประชาสังคมที่มีทั้งผู้หญิงชาวพุทธและมุสลิมเข้ามาขับเคลื่อนหนุนเสริมและพัฒนาภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบ อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้จะเข้าช่วยเหลือเยียวยาได้ดี และรวดเร็วกว่ารัฐ มากกว่ากลุ่ม

อื่นๆที่เป็นผู้ชายทั้งนี้เพราะความเป็นหญิงในการเจรจาที่มีความถ้อยทีถ้อยอาศัย ความนุ่มนวล รวมถึงการหนุนเสริมจากหน่วยงานอื่นๆที่สนใจในประเด็นเหตุการณ์ ความไม่สงบ พร้อมการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันของผู้หญิง เหล่านี้จึงทำให้ ผู้หญิงขยับการทำงานมากขึ้นและกล้าที่จะลุกเข้ามามีพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในทุกวันนี้ที่เป็นมากกว่าแม่บ้านสู่ผู้นำการพัฒนาอันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสันติภาพที่สำคัญในการร่วมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนใต้

บทบาทผู้หญิงภาคประชาสังคมชายแดนใต้

บทบาทของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตที่บทบาทของผู้หญิงถูกกำหนดให้ผู้หญิงเป็นเพียงแม่ที่คอยดูแลลูก ดูแลเรื่องในครัวโดยเฉพาะ ผู้หญิงมุสลิม มีความเด่นชัดเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะบทบาทของผู้หญิงมุสลิมดั้งเดิม ในฐานะของผู้ให้กำเนิดบุตร ความเป็นแม่ที่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูกซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมและในฐานะผู้ผลิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันผู้หญิงจึงต้องออกมาทำงาน แต่อย่างไรก็ตามสถานภาพของผู้หญิงนอกบ้าน ยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เนื่องจากผู้ชายเป็นผู้มีบทบาทในเรื่องนอกบ้าน และการแบ่งงานตามเพศอย่างชัดเจน (ระวีวรรณ ช่อมฤกษ์ และสุภาพ พัสอ่อน. 2536 : 18-19) ทั้งนี้ด้วยบทบาทของผู้ชายในการทำงานนอกบ้าน การเมือง และได้รับการยอมรับจากสังคมในการดำเนินกิจกรรมและเคลื่อนไหวต่างๆ ได้รับการยอมรับตลอดมา แต่ปัจจุบันเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในหลากหลายเหตุการณ์ทำให้ผู้ชายรู้สึกไม่ปลอดภัยมากนัก ด้วยเหตุนี้ภายใต้บริบทของพื้นที่ได้เปลี่ยนไปทำให้ผู้หญิงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เท่าทันกับสถานการณ์และเปลี่ยนตนเองจากสถานะของความเป็นแม่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหรือแม้กระทั่งเป็นผู้สูญเสียก้าวสู่การพัฒนาและมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น การมีพื้นที่เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมและการเป็นแกนนำที่ได้รับการยอมรับในชุมชน

ผู้หญิงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มหรือเครือข่ายประชาสังคมต่างต้องการที่จะเรียนรู้ และต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนใต้ ดังนั้นผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบและกลุ่มผู้มีความเชื่อเหล่านี้ทั้งชาวพุทธและมุสลิมต่างเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ด้วยพลังของผู้หญิงสามารถปรับตนเองให้มีโอกาสในการทำงานประชาสังคม และเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อ

แสดงจุดยืนและแสดงศักยภาพของผู้หญิงที่ไม่ใช่เป็นเพียงเพศที่อ่อนแอแต่เป็นผู้ที่สามารถขับเคลื่อนหนุนเสริมสันติภาพ และเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนได้อย่างดี ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ได้ก่อเกิดพลังกลุ่มใหม่ขึ้นมาคือ กลุ่มผู้หญิงที่ได้สร้างกลุ่มขยายสู่เครือข่าย พวกเขาเหล่านี้ไม่ได้ลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพเพียงเท่านั้น แต่พวกเขาเหล่านี้ยังมาพร้อมกับการเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหา การไกล่เกลี่ย การร่วมพัฒนาศักยภาพของผู้หญิงในการทำงานที่จะหนุนเสริมทักษะเพื่อให้ผู้หญิงมีบทบาทในการทำงาน อีกทั้งเป็นการสร้างพื้นที่ในการทำงานภาคประชาสังคม ดังเสียงสะท้อนของผู้ประสานงานเครือข่าย 3 ชมรมมุสลิมมะห์นาริอาว

“การเข้ามาทำงานกับชมรมเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในชีวิต การทำงานที่ผ่านมา สิ่งที่สำคัญ คือ ความสามัคคีของสมาชิกที่ต่างพร้อมใจที่จะทำงานเพื่อสังคม ต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับสมาชิกในด้านศาสนา ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาบุคลิกภาพ และการส่งเสริมการเป็นผู้นำเพื่อพัฒนาผู้อื่นต่อไปได้ สิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นจุดเล็ก ๆ แต่เชื่อว่าจุดเล็ก ๆ เหล่านี้จะนำมาสู่สันติภาพในเร็ววัน” (ฮัสลินดา ดาโอ๊ะ, สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2558)

ปัจจุบันการทำงานของผู้หญิงภายใต้บริบทของพื้นที่ในสถานการณ์ความไม่สงบที่ยืดเยื้อและรุนแรงได้สร้างความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างประเมินค่าไม่ได้ ทำให้ผู้หญิงต้องลุกขึ้นมาหรือบางครั้งถูกผลักดันให้เปลี่ยนบทบาทเมื่อถึงเวลาที่เกิดผลกระทบกับตนเองที่จะให้ผู้หญิงก้าวขึ้นเป็นผู้นำครอบครัว ต้องรับภาระในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว บางส่วนเข้ามาทำงานภาคประชาสังคม จัดตั้งกลุ่ม องค์กร และอาสาสมัคร นำมาสู่บทบาทของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนใต้ 4 ประการ ดังนี้

1. การเยียวยา การเข้าใจถึงชุมชน ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ช่วยเหลือพัฒนาส่งเสริมอาชีพ ช่วยเหลือทุนทรัพย์ มีการจัดตั้งกองทุนการศึกษา และการเยี่ยมเยียน ดูแลผู้ได้รับผลกระทบเพื่อให้เกิดความวางใจ จากนั้นเมื่อเข้มแข็งมากขึ้นก็พัฒนาไปสู่การเยียวยาช่วยเหลือด้านการปกป้องสิทธิผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อสร้างความเป็นธรรมและร่วมกันช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประสบปัญหาด้วยการเยียวยา การส่งเสริมอาชีพ การขับเคลื่อนงานของกลุ่มผู้หญิงที่เข้ามาช่วยเหลือ เยียวยาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับผลกระทบ (พิณพกา งามสม, 2553 : สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2557.

จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/03/28052>.) บทบาทการทำงานของผู้หญิงที่เพิ่มขึ้นได้มีส่วนร่วมในรูปแบบการขับเคลื่อนงานของกลุ่มผู้หญิงที่เด่นชัดในการรวมตัวที่เรียกว่า “ประชาสังคม” ของผู้หญิงที่ไม่ย่อท้อ ไม่ยอมแพ้ต่อสถานการณ์จากผู้ถูกระงับภายใต้ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ผู้หญิงขยับการทำงานจากจุดเล็กและขยายเพื่อไปสู่การผลักดันเข้าสู่นโยบายสาธารณะ เช่น งานเยี่ยมวยาผู้ได้รับผลกระทบงานปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและส่งเสริมให้ผู้ได้รับผลกระทบได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เช่น เหตุการณ์กรณีตากใบ สะบ้าย้อย และกรือเซะ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยและผลจากการประกาศกฎอัยการศึกและพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ได้ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเด็กและผู้หญิง เช่น การจับผู้หญิงมาสอบปากคำในยามวิกาล การที่สามีหรือบุตรถูกจับกุมตัวและถูกดำเนินคดีทำให้ผู้หญิงต้องดูแลครอบครัว (รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนปี 2547-2550 ในประเทศไทย. 2550: 127)

2. การส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิง เนื่องจากกลุ่มองค์กรที่ได้รวมกลุ่มนั้นได้สร้างเครือข่ายที่ขยายไปทั่วทั้งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ดังนั้นผู้หญิงจึงได้รับโอกาสและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นที่ผู้นำ ผู้ประสานของเครือข่าย ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการพัฒนาผู้หญิงในทุกระดับ โดยจะมีการฝึกอบรมให้ผู้หญิงได้มีการพัฒนาศักยภาพผ่านการสนับสนุนของภาคประชาสังคมที่เข้ามาเป็นสื่อกลางในการจัดอบรมการให้ความรู้ อาทิ การพัฒนาเครื่องมือตรวจสอบธรรมาภิบาล “บัตรคะแนนศักยภาพชุมชน” เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูล รู้ถึงสิทธิหน้าที่ของตน และพร้อมที่จะตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล การเข้ารับการฝึกอบรมการเป็นวิทยากรกระบวนการ การให้ความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี เป็นต้น และนำมาสู่การพัฒนาแกนนำผู้หญิงที่มีความเข้มแข็ง รวมถึงผู้หญิงได้มีพื้นที่ในการออกสิทธิ ออกเสียงแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีการระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างมีส่วนร่วม สอดคล้องกับคำบอกเล่าที่ว่า

“การส่งเสริมศักยภาพให้แก่ผู้หญิงในพื้นที่ชายแดนใต้ทำให้ผู้หญิงได้มีความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกและพร้อมช่วยเหลือผู้อื่นได้ สิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการที่ผ่านมาเป็นเหมือนวิชาติดตัวที่จะนำมาปรับใช้ในชุมชน สังคมต่อไป รวมถึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคม ทางการเมืองที่เปิดกว้างให้ผู้หญิงเกิดการยอมรับ และ

เข้มแข็งในการทำงาน อีกทั้งเมื่อผู้หญิงและเครือข่ายอื่น ๆ ได้มารวมตัวกันเสมือนการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเราได้มีเวทีหรือศูนย์กลางในการออกความคิดเห็นร่วมคิดและพร้อมเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อสังคมและได้บอกเล่าปัญหาที่จะนำมาสู่การแก้ไขต่อไป” (วรวรสนะชัย ตีเยาะ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558)

3. การประสานความเข้าใจระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานรัฐ เมื่อผู้หญิงได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนได้นำมาสู่บทบาทในการประสานความเข้าใจระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานรัฐ โดยผู้หญิงเป็นคนกลางเพื่อเชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนซึ่งผู้หญิงสามารถคลี่คลายความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ทั้งด้วย การช่วยเหลือและเข้าถึงผู้ได้รับผลกระทบจะดำเนินอย่างรวดเร็ว ด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัยอันนำมาสู่การลดความขัดแย้ง และสร้างความเป็นธรรม จึงทำให้เมื่อเกิดกรณีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่หรือปัญหาความขัดแย้งจึงทำให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการร่วมประสานความเข้าใจต่อกันของทุกภาคส่วน ในปัจจุบันผู้หญิงมีการกระจายการทำงานที่หลากหลายมิติมากยิ่งขึ้นและได้สะท้อนข้อเสนอมติข้อคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำปัญหาเข้าสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อส่วนกลางและในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อนำมาซึ่งการแก้ปัญหาและรับฟังเสียงของผู้หญิงมากยิ่งขึ้นสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับผู้ได้รับผลกระทบ และครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบทุกฝ่ายต้องปฏิบัติหน้าที่ตามหลักมนุษยชนและยุติธรรม รวมถึงการร่วมมือกันระหว่างภาคประชาชนและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ความเข้าใจอันดีและประสานงานในโครงการที่หนุนเสริมการพัฒนา ความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้แนวทางสันติวิธี

4. การเปิดพื้นที่การทำงานในชุมชนเพื่อความยั่งยืน การปรับเปลี่ยนสถานะบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปภายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ นับว่าเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของประชาสังคมชายแดนใต้ที่ผู้หญิงและเยาวชนได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างเครือข่าย มีพื้นที่ทางสังคมเพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่น เครือข่าย และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ เรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่และได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรแก่กลุ่มผู้หญิงมากขึ้น (เอกกรินทร์ ต่วนศิริ, 2557 : 63-77) กลุ่มผู้หญิงที่มีบทบาทในการทำงานในสามจังหวัดชายแดนใต้ อาทิเช่น เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ เครือข่าย

สตรีจังหวัดชายแดนใต้เพื่อสันติภาพ (Deep Peace) กลุ่มหัวอกเดียวกันแบ่งปันน้ำใจ
สมาคมผู้หญิงเพื่อสันติภาพ (We Peace) เครือข่ายชุมชนศรัทธา ชมรมผู้นำมุสลิมะห์
นราธิวาส เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ และเครือข่ายผู้หญิงยุติความรุนแรงแวง
สันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ เป็นต้น กลุ่ม เครือข่ายที่เข้าร่วมทำงานภาคประชาสังคม
ต่างได้รับการยอมรับจากหลากหลายส่วนที่เข้ามาร่วมมือ ส่งเสริมทั้งจากภาครัฐ เอกชน
และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเน้นการทำงานเพื่อส่วนรวมในการพัฒนา สนับสนุนให้
เกิดพื้นที่การทำงานที่ยั่งยืน ทั้งนี้การทำงานภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบผู้หญิงที่เข้า
มาทำงานประชาสังคมล้วนแล้วเป็นผู้ที่มีจิตอาสา ความเสียสละ รวมถึงผู้สูญเสียที่ต่าง
ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นต่อชุมชนผ่านโครงการ กิจกรรมการพัฒนาซึ่ง
การทำงานในสามจังหวัดชายแดนใต้เป็นการทำงานบนพื้นที่ที่มีความเสี่ยงแต่ผู้หญิง
เหล่านี้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคกับความรุนแรงเกิดขึ้น ทั้งนี้การที่ผู้หญิงสามารถเข้าถึง
ประชาชนในพื้นที่เพื่อการช่วยเหลือ เสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้เนื่องด้วยความเป็น
หญิงสามารถช่วยลดการเผชิญหน้า ลดความกดดัน ลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง
เมื่อผู้ชายตกเป็นเป้าหมายหรือเป็นผู้ต้องสงสัยและถูกมองอย่างไม่ไว้วางใจจากเจ้า
หน้าที่รัฐ ผู้หญิงจึงเข้ามามีบทบาทแก้ไขสถานการณ์ ความขัดข้องและคลี่คลายความ
สงสัยและเกิดความไว้วางใจมากขึ้น (จิตต์ปภัทสรร์ บัตร์ประโคน. 2551: สืบค้นเมื่อ
15 ตุลาคม 2557.จากhttp ://www.cedawwatch :wordpress.com/2008/02/01)
สอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายกสมาคมผู้หญิงเพื่อสันติภาพให้ความเห็นว่า

“การทำงานภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ความขัดแย้งในสาม
จังหวัดชายแดนใต้บางสถานการณ์ไม่เหมาะที่ผู้ชายจะออกมาเคลื่อนไหว ฉะนั้นภาย
ใต้สถานการณ์ความไม่สงบในปัจจุบันเป็นโอกาสที่ผู้หญิงได้มีพื้นที่ จากแต่ก่อนที่มีการ
กีดกันผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้าน แต่ปัจจุบันการออกมาเคลื่อนไหวงานเพื่อสังคม
มากขึ้นเพื่อแสดงศักยภาพให้สังคมเห็นว่าไม่ใช่แค่ผู้ชายที่ทำได้ ผู้หญิงเองก็ทำได้ดี
พอ ๆ กับผู้ชายเช่นกัน” (ปาตีเมาะ เปาะอีเตดาไอ๊ะ ,สัมภาษณ์ 10 พฤศจิกายน 2557

งานวิจัยที่แสดงถึงบทบาทการทำงานของผู้หญิง ดังเช่น งานวิจัยเรื่องผู้หญิงกับ
การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้สะท้อนการ
ทำงานของผู้หญิงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ถึงการพัฒนารูปแบบการทำงานของ
กลุ่มผู้หญิงเครือข่ายชุมชนศรัทธาในการขับเคลื่อนดำเนินงานของเครือข่ายที่มีบทบาท
ในการสร้างสันติภาพ และการพัฒนา สนับสนุนของเครือข่ายชุมชนศรัทธาในการเปิด

พื้นที่ให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายและให้การยอมรับที่ดี ทั้งนี้การพัฒนาและสร้างความมั่นคงได้พัฒนาผ่านประสบการณ์ที่หลากหลาย การพัฒนาผู้นำผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงานพร้อมๆ กับการขยายฐานความรู้ไปสู่ภายนอกเครือข่าย อาทิ กลุ่มประชาสังคม ชุมชน ผสานความร่วมมือจากภายนอกร่วมกับภาครัฐ เอกชนเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยความร่วมมือและความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนศรัทธา กับองค์กรภาคี พร้อมกับการเป็นส่วนหนึ่งจากประสบการณ์ร่วมกันที่เน้นการพัฒนารูปแบบการทำงานชุมชนแบบมีส่วนร่วม การเสริมศักยภาพความสามารถ และสร้างความเข้มแข็งขององค์กรในการจัดการตนเอง ทำให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการทำงานกับผู้ชายได้อย่างมีคุณภาพ (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ,คะเนิงนิจ มากชูชิต และกอกแก้ว วงษ์พันธุ์, 2556 : 58-60) และบทบาทของผู้หญิงชายแดนใต้กับการใช้สื่อวิทยุเสียงจากผู้หญิงใต้ซึ่งเป็นโครงการของกลุ่มผู้หญิงภาคประชาสังคมของไชรยา จามจรี ศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มผู้หญิงผู้หญิงภาคประชาสังคมที่เป็นสมาชิกผ่านงานวิจัยเรื่องพลังแห่งเสียงที่ไม่เคยได้ยิน : ถอดประสบการณ์จากการทำรายการวิทยุเสียงผู้หญิงชายแดนใต้ โดยมีการทำงานของเครือข่ายผู้หญิงทั้งหมด 20 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มในการทำงาน ประกอบด้วยกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงกลุ่มผู้หญิงใจอาสา กลุ่มผู้หญิงที่เป็นพี่เลี้ยง กลุ่มผู้หญิงที่ทำหน้าที่ด้านเทคนิค และสุดท้ายกลุ่มผู้หญิงที่เน้นการบริหารจัดการคอยกำกับดูแลรายการผู้หญิงทั้ง 5 กลุ่มมีความสนใจที่ต่างกันออกไป ดังนั้นการแบ่งงานจึงเป็นงานที่ทุกคนถนัดและที่สำคัญคือ พวกเขาเหล่านี้มีจิตสำนึกที่จะทำงานเผยแพร่เพื่อให้การทำงานเพื่อสังคมได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบต่อมาแนวคิดหลักของรายการวิทยุอยู่ภายใต้จิงเกิ้ล (Jingle) ประกอบรายการที่ว่า “เสียงที่คุณอาจไม่เคยได้ยิน เสียงจากผู้หญิงและภาคประชาสังคมที่กำลังขับเคลื่อนภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งและภาวะความยากลำบากที่ต้องร่วมข้ามให้ได้” (ไชรยา จามจรี. 2554 : หน้า 277-293)

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

บทบาทของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในปี พ.ศ. 2547 เป็นต้น เมื่อผู้หญิงที่สูญเสีย

และได้รับผลกระทบต้องดิ้นรนและลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิรวมตัวกันต่อรองกับอำนาจรัฐรวมตัวช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบด้วยกัน ผู้หญิงจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานภาคประชาสังคมในหลากหลายมิติมากยิ่งขึ้นและกลายเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ผู้หญิงได้เข้ามาบทบาทการทำงานภาคประชาสังคมโดยการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรสมาคม และเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันและขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพ โดยร่วมกันคิดร่วมกันแก้ปัญหาและหนุนเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้หญิงด้วยกันในพื้นที่ที่มีบทบาทมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการติดตามประสานงานระหว่างกันของภาคีทั้งจากภาครัฐและเอกชนเพื่อให้เกิดการทำงานให้เป็นที่ยอมรับและเป็นรูปธรรมในการดำเนินกิจกรรมมากขึ้น การก่อตัวของสมาคมผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงนับเป็นพลังสำคัญที่เป็นการเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงให้ก้าวออกมายืนข้างหน้า โดยเฉพาะการทำงานภาคประชาสังคมและเข้ามามีบทบาทในการสร้างสันติภาพด้วยวิธีการอย่างสันติวิธีพบว่ามีรูปแบบการทำงาน การเยียวยาเยี่ยมเยียน ดูแลให้การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ การส่งเสริมศักยภาพผู้หญิง การประสานความเข้าใจระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานรัฐ และการเปิดพื้นที่การทำงานในชุมชนเพื่อความยั่งยืน

เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจึงเป็นจุดเปลี่ยนนำมาสู่การทำงานของผู้หญิงมีจุดร่วมกันคือต้องการให้เกิดสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนใต้ทั้งผู้ได้รับผลกระทบและไม่ได้รับผลกระทบต่างก็มีจุดยืนในการทำงานเพื่อสังคมผู้หญิงมีพื้นที่สาธารณะมากขึ้นจากการที่ผู้หญิงจะอยู่แต่บ้าน ทำครัว เลี้ยงลูก แต่เมื่อผู้หญิงต้องผันตัวเองเข้าสู่ส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมจึงทำให้ในปัจจุบันกลุ่มผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนใต้เพิ่มมากขึ้นได้อย่างตั้งมั่น ไม่ได้เป็นเพียงเสียงเล็กๆ ในสังคมอีกต่อไป แต่เป็นพลังขับเคลื่อนนำการพัฒนาตามแนวสันติวิธีเข้ามาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสันติภาพที่ต่อไปในอนาคต การเข้ามาของผู้หญิงได้ส่งผลสะท้อนไปสู่เครือข่ายอื่นๆ เพื่อนำมาสู่การต่อยอดขบวนการทำงาน การร่วมมือกันในด้านต่างๆ เช่น การเสริมสร้างศักยภาพ การแสดงความเห็นบนเวทีสาธารณะต่างๆ การจัดกิจกรรมถอดบทเรียน เป็นต้น รวมถึงการยอมรับจากภาคส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

ข้อเสนอแนะ

1. การรวมกลุ่มภาคประชาสังคมผู้หญิงมีเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ควรเข้ามาส่งเสริม สนับสนุนและให้งบประมาณในการจัดกิจกรรมของกลุ่มผู้หญิงเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนงานในการทำงานด้านสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้

2. รัฐควรมีการส่งเสริม สนับสนุนการทำงานของผู้หญิงให้มีพื้นที่และเข้าไปมีส่วนร่วม ดังเช่น ในกระบวนการเจรจาสร้างสันติภาพที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะความเป็นผู้หญิงที่จะเจรจาการประนีประนอมจะนำมาสู่การความเข้าใจและแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี

เอกสารอ้างอิง

- จิตต์ประภัสสร บัตรประโคน. (2551) **ดับไฟได้ด้วยความเป็นหญิง**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2557 จาก <http://cedawwatch.wordpress.com/2008/02/01>
- ไชรยา จามจุรี. (2554). “เรื่องพลังแห่งเสียงที่ไม่เคยได้ยิน: ถอดประสบการณ์จากการทำรายการวิทยุเสียงผู้หญิงชายแดนใต้” ใน ธรรมนูญจิตต์นิรัตน์ (บรรณาธิการ), **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, (หน้า 277-293).
สงขลา : นำศิลป์โฆษณา.
- ธรรมนูญจิตต์นิรัตน์, คณินิจ มากชูชิต และกอบแก้ว วงษ์พันธ์. (2556). **ผู้หญิงกับการพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). **ประชาสังคม (CIVIL SOCIETY)**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
นักศึกษาลัทธิสังคมนิยมปฏิวัติ “การเสริมการเสริมสร้างสังคมสันติสุข” รุ่นที่1.
(2552). **รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ : บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี**. กรุงเทพฯ : สำนักสันติวิธีและธรรมมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- ประเวศ วะสีและคณะ.(2541). **ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ พินเสกพรินท์ติ้งเซ็นเตอร์.
- พิณผกา งามสม. (2553). **เสียงผู้หญิงชายแดนใต้ บทบาทที่เพิ่มในการเยียวยาและฟื้นฟูชุมชน**. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/03/28052>.
- มูฮำมัดอายุบ ปาทาน และคณะ. (2554). **ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ : รายงานวิจัยสำรวจสภาพองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ใต้ Deep South Watch. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ์และสุภาพ พัสอ่อง. (2536). “สถานการณ์ของเด็กและสตรีในสี่จังหวัดภาคใต้.” **วารสารรัฐสมิแล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**. 15(2), 11-34.
- แวลีเมาะ ปูฐู (2557). **กำพร้า 6,000 ราย หญิงหม้าย 2,800 คน ได้เวลายุติความรุนแรงชายแดนใต้** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2557 จาก http://www.isranews.org/item/34676-orphan_34676.html.

- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ชายแดนใต้ (2557). **สรุปสถิติเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Deep South Incident Database)**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2557. จาก <http://www.deepsouthwatch.org/dsid>.
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2552). **ประเมินสถานการณ์ สิทธิมนุษยชน ปี 2547-2550 ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานพัฒนาระบบข่าวสารสุขภาพ. (ม.ป.ป.). **สถานการณ์ความรุนแรงไฟใต้ปีที่ 10 เติมน้ำสู่วิถี “เจอจา”**. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2557. จาก http://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2013/thai2013_13.pdf.
- สำนักงานสันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. (2556). **สรุปฐานข้อมูลเครือข่ายสตรีเพื่อสันติสุขในพื้นที่ภาคใต้**. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.pataniforum.com/admin/jquery/ckfinder/userfiles/files>.
- อับดุลรอญิง สือแต. (2557). **บทบาทและอนาคตของประชาสังคมอิสลามในการแก้ปัญหาชายแดนใต้**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.deepsouthwatch.org/node/6437>.
- เอกรินทร์ ต่วนศิริ. (2557). “เครือข่ายประชาสังคมชายแดนใต้ท่ามกลางความรุนแรง (ตอนจบ : เพศวิถี พื้นที่ และความหมายในการเคลื่อนไหวเพื่อชายแดนใต้”, **วารสารธรรมิกละ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี**. 35 (2), 63-77
- ฮาฟิสสา สาและ. (2553). **ผู้หญิงมุสลิมท่ามกลางความขัดแย้ง การเปลี่ยนผ่านจากเหยื่อสู่ผู้ขับเคลื่อนงานสันติภาพ**. วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.